

ЦЯЛОСТНО И СИСТЕМНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА АХТАРОВИЯ ЦАРСТВЕНИК ОТ 1844 Г.

Лъчезар Перчеклийски. Ахтаровият царственик от 1844 година. Текст и изследване. София: Болд-инс, 2013, 184 с.

Изследването на Лъчезар Перчеклийски върху Царственика от 1844 г., свързан с името на Стоян Пнев Ахтар, продължава практиката за цялостно проучване на преписи и преправки на Паисиевата история¹.

Изданието на т.нар. „Ахтаров царственик“ от 1844 г. обаче се отличава от повечето предхождащи го. От една страна, Л. Перчеклийски търси по-широк географски контекст на изследвания ръкопис, представяйки неговата генеалогия като част от генеалогията на други родствени ръкописи. От друга страна, проследявайки историческия контекст на Ахтаровия царственик, авторът привлича аргументи и доказателства от текстологичен, конкретноезиков и мемоарно-документален характер, за да реконструира реалното осъществяване на преписа. Където данните и фактите не достигат, той прибегва

¹ Факт са фототипните издания, съпроводени с изследвания на Гладичовия препис под редакцията на Даринка Караджова (2012), на Втората Харитонова преправка с автор Мила Кръстева (2012), на Кесариевия препис с автор Иван Радев (2012), както и критическото издание на „История славянобългарска“ с научен редактор Иван Добрев (2012).

до логични и лично формулирани предположения, поставя и някои все още нерешени въпроси.

Книгата се състои от два основни дяла – изследване (с. 13–78) и текст (с. 79–156; с. 167–183 снимков материал). Към втория дял има кратък речник на непознати архаични и заети форми (с. 156–158), списък на илюстрациите в ръкописа (с. 159–160), както и списък на използваната литература (с. 161–166).

Първият дял включва Увод, Описание на Ахтаровия царственик (I част), мястото на Ахтаровия царственик сред преписите от групата на Рилската сглоба (II част), Графично-езикова характеристика на Ахтаровия царственик (III част) и Заключение.

Вторият дял на книгата съдържа Принципи на наборното издание, Наборно издание (наборен текст), Приложение (снимков материал). Тук са и краткият речник, списъкът на илюстрациите и библиографията.

Поставената цел на проучването да се анализира и издаде Ахтаровият царственик се свежда до следните задачи: 1. археографско описание на основата на наблюденията на В. Пандурски (1972 г.); 2. установяване на мястото на ръкописа преправка сред тези, които следват текста на Рилската преправка (1825 г.), и допълване и коригиране (при основания за това) генеалогията на Ил. Тодоров (1985 г.); 3. езиков анализ на графично, фонетично, граматично и лексикално равнище; 4. публикуване на текста (с. 17).

Л. Перчеклийски се е справил коректно и прецизно с произтичащите от целта задачи. Особено важни обаче са изводите му във връзка с уточняване на мястото на преписа от 1844 г. на Кънчо Стоянович и Стоян Ахтар сред ръкописите, чиято основа е Паисиевата творба – II част от първия дял на книгата. Според автора

Ахтаровият царственик представя нова компилация, осъществена от П. Р. Славейков и Хр. Драганов. Те съчетават, от една страна, своя първи препис(и) (1842), направен по Еленския на Дойно Граматик (1784), направен по Втория Софрониев (1781), и от друга страна, Фотиновската преправка (1842), близка до Григоровичевия препис (1839), който е сред ръкописите от групата на Рилския царственик (1825 г.) (с. 77; схемата на с. 56). Данните и обобщенията в изследването показват, че Славейково-Драгановата компилация обединява Втората редакция – Втория Софрониев препис, и Третата редакция – Рилската преправка (схемата на с. 56). В този смисъл не е съвсем ясно защо Ахтаровият царственик от 1844 г., който е доказателство за споменатата компилация, се причислява преди всичко към групата на Рилската преправка за сметка на Втория Софрониев препис (с. 57, 77). Всъщност той е резултат колкото на традицията, зададена от Третата редакция, толкова и на традицията, следваща Втората редакция.

Различните текстологични съпоставки в изследването и координирането на исторически факти и свидетелства в евентуална реална картина на случващото се тогава изясняват или частично осветляват и други проблеми около късните преписи и преправки на История славянобългарска. Така Л. Перчеклийски с основание предполага съществуването на още един препис (от периода 1842–1844 г.) на Славейково-Драгановата компилация, който са ползвали К. Стоянович и Ст. Ахтар за своя царственик (с. 77–78).

Позовавайки се на отделни изрази и моменти, общи засега само за изданието Царственик на Христати-Павлович и за Ахтаровия препис от 1844 г., проучването потвърждава, че един от източниците на Хр. Павлович е препис на същата Славейково-Драганова компилация (с. 52–53).

В първата и в третата част на Изследването е направено точно и коректно археографско и графич-

но-езиково описание на ръкописа с отчитане на факта, че има двама преписвачи. Не е излишно според мен да се посочи и склонността на първия да разменя местата на съседни букви – чешки (вм. чешки), гевнезъ, гевнезъскиѡѡ (вм. гевнезъски ѡѡ), празникъ (вм. празник), народъта (вм. народатъ) и др. Това би могло да укаже връзка между преписи или да помогне за отнасянето на различни ръкописи към дейността на същия книжовник.

Речникът много сполучливо е онаслобен *...на непознати архаични и заети форми*. Друг е въпросът с каква цел се прави и за кого е предназначен. Реално погледнато, специалистите нямат нужда от справка за семантиката на лексемите и формите, а специалисти едва ли биха посегнали към подобно издание. Всъщност е нужен за студенти и докторанти. В конкретния случай обаче подобен речник може да е полезен в друга насока. Той би допринесъл да се очартае част от специфичната лексика, характерна за Ахтаровия царственик. Ако и останалите издадени преписи имат подобен справочен апарат, подбран и организиран по общи принципи, ще проличат връзки и на лексикално равнище, ще се отчете степента на запазени архаични форми, на тяснодиалектно присъствие, на турцизми и гърцизми – състояние, което има отношение към словния облик на всеки ръкопис поотделно, към явлението Преписи на Паисиевата история, към развойните процеси в книжовния ни език през XIX в.

С оглед на това ми се струва, че в речника би трябвало да фигурират и лексеми като *ропцы, вървникъ, вопреки, селени, просторецаы, ѡдоловъсе, мѡрвнѡтиа, оуѡицренѡ, токмо, въздвиже, чинили, посла, вътекли, користъ, върекалъ, върчилъ, подносилъ, възсоворно, акн, сретение, прѡчиталъ, оу прекостъ, въседналъ, вълегналъ, смотренѡемъ, натракъ, невозбраннѡ, мѡрно, оу корѡзис, ѡша, тѡпанѡе, премоглъ, елико, попраѡе, довлетъ, всеконечнѡ, възмналъ, свпостати, оугожавати, мѡдъ, гѡдѡха, тѡтакси, провѡди, сетне,*

врахъ, вархъ, не рачи, пвкналъ, ѱаката, погодилъ, излаглъ, слаглъ, настави, здьмали се, мешкс, сѳромаси, оу сѳромашало, за дано, замъ да, а камоли; земки като тѳпъ, принципъ, наковладиха, даскали, бафецълы, саран, квчинъ, раата, клисрѳте, крамола, аманетъ, юрюшъ, мвшѳй, гавсри, кайчета, вода, талазѳте, свкаци, башъ, касавы. Важно е да се отбележи и младежъ 'белег, знак', която като че ли засега не се среща в други преписи. Заради по-особената си семантика в контекста на ръкописа може да се включат и нвжда, нвждею, въ ненадежда, винъ, тѳвнота. Не е излишно да се посочат и конструкциите дателен самостоятелен падеж, въпреки че те не са лексикални единици. В речника има единични думи, чиято семантика следва да се прецизира според контекста (воскрѳлѳа, нѳцѳй, свѳѳѳ).

Изследването на Л. Перчеклийски върху т.нар. Ахтаров царственик от 1844 г. има цялостен и системен характер. Авторът проучва ръкописа от различни страни и прави убедителни изводи и обобщения въз основа на допълващите се и взаимноизясняващи се данни от историческо, мемоарно, текстологично и езиково естество. Книгата заема подобаващо място сред посветените на проблематиката на Паисиевата творба, на нейните преписи и преправки, на личностите, чиито живот и дейност са белязани или по-скоро благословени от История славянобългарска.

НИЯ РАДЕВА
Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“
✉ niyaivanova@abv.bg